

Ο πάπυρος ανακαλύφθηκε το 1962 σε έναν τάφο στο Δερβένι, κοντά στη Θεσσαλονίκη, και προκάλεσε εξ αρχής το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας. Αποτελεί τον μόνο πάπυρο που βρέθηκε σε ελληνικό έδαφος. Αποδεικνύεται, δε, ιδιαίτερα σημαντικός για την κατανόηση ενός κεφαλαίου από τα πιο σκοτεινά του αρχαίου κόσμου, του Ορφισμού.

Ύστερα από μελέτη 26 χρόνων παρουσιάζεται αύριο στη Θεσσαλονίκη η πρώτη πλήρης έκδοση του πάπυρου του Δερβενίου

Η αφρόκρεμα της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας θα συγκεντρωθεί αύριο στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης για να παρακολουθήσει την πρώτη πλήρη έκδοση του αρχαιότερου βιβλίου της Ευρώπης του «Πάπυρου του Δερβενίου». Ένα κείμενο ορφικό, εσχατολογικό, που συζητά την τύχη της ψυχής και τον ρόλο των Ερινύων, ένα κείμενο μυστικό, συχνά αλληγορικό, γραμμένο το τελευταίο τέταρτο του 4ου π.Χ. αιώνα, αποτελεί σύμφωνα με τους μελετητές του «τη σημαντικότερη νέα μαρτυρία για την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και θρησκεία, από την εποχή της Αναγέννησης».

Το βιβλίο, που ανακαλύφθηκε το 1962 σε έναν τάφο στο Δερβένι, στη Θεσσαλονίκη, έχει βρεθεί στο στόχαστρο μερίδας επιστημόνων. Το Ινστιτούτο Φιλοσοφικών Ερευνών, υπό τον διευθυντή του Απόστολο Ν. Πιερρή, αντιδρά κάνοντας λόγο για «πρώτου μεγέθους σκάνδαλο στα διεθνή επιστημονικά χρονικά». Κατηγορεί μεταξύ άλλων τη μελετητική ομάδα, που αποτελείται από τους καθηγητές του ΑΠΘ Κυριάκο Τσαντσάνογλου, Θεόκριτο Κουρεμένο και Γιώργο Παράσογλου, ότι επί δεκαετίες έκρυβε τον πάπυρο καθυστερώντας την επιστημονική και κριτική δημοσίευση του έργου και αποστερώντας με αυτό τον τρόπο «τη διεθνή λόγια κοινότητα από κάθε πρόσβαση σ' ένα τέτοια σημασίας κείμενο».

Γιατί επί 26 χρόνια δεν υπήρχε ελληνική επιστημονική έκδοση, μολονότι από το 1982 οι ερευνητές είχαν ολοκληρώσει το 80% της ανάγνωσης του κειμένου; «Διότι έπρεπε να προχωρήσουμε στην ολοκλήρωσή του, που περιελάμβανε την ερμηνεία όλου του ευανάγνωστου διασωθέντος κειμένου σε 26 συνολικά στήλες», απαντά στην «Κ» ο καθηγητής Κυρ. Τσαντσάνογλου. «Ήταν μια δύσκολη δουλειά, καθώς έπρεπε να συνδεθεί το γιγαντιαίο αυτό παζλ, το οποίο θα οδηγούσε στη συγκροτημένη του μορφή. Η πρώτη δημοσίευση, το 1982, σε ξένο επιστημονικό περιοδικό μ' αυτόν τον αθέμιτο τρόπο μας πήγε πίσω, καθώς αποτέλεσε τη βάση για πλήθος ερευνών γύρω από τον Πάπυρο του Δερβενίου».

Όσο προχωρούσε ο καιρός έγινε κτήμα όλων των ενδιαφερομένων. «Στην Ευρώπη και την Αμερική», εξηγεί ο κ. Τσαντσάνογλου, «ακολούθησαν 100 εργασίες και τρεις εκδόσεις. Εμείς ωστόσο συνεχίσαμε την έρευνά μας. Το 1993 προσθέσαμε στο υλικό άλλες επτά στήλες, οι οποίες ανακοινώθηκαν σε διεθνές συνέδριο. Έκτοτε ακολούθησαν κι άλλες δημοσιεύσεις από την ελληνική επιστημονική ομάδα. Δεν υπήρχε ωστόσο μια επίσημη έκδοση. Εξάλλου, δεν ήταν εύκολη τόσο η θρησκευτική όσο και η φιλοσοφική του ερμηνεία. Τα κενά δυσκόλευαν τη μελέτη, ενώ δεν ήταν εύκολο να αντιληφθεί κανείς τι είναι αλληγορικό και τι κυριολεκτικό σε αυτήν τη μέθοδο προσέγγισης που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας του κειμένου».

Η διαμάχη μεταξύ των επιστημόνων ξέσπασε τον Ιούνιο, όταν το υπουργείο Πολιτισμού ανακοίνωσε τη συνεργασία του Ινστιτούτου Φιλοσοφικών Ερευνών της Πάτρας και του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης για την εκ νέου μελέτη του κειμένου του παπύρου. Σε συνέντευξη Τύπου που έδωσαν ο διευθυντής του Ινστιτούτου κ. Απ. Πιερρής και ο λέκτορας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, Dirk Obbink, παρουσία του υφυπουργού Οικονομικών κ. Π. Δούκα, ανακοίνωσαν ότι ξεκίνησαν τη φωτογράφιση για τη φιλοσοφική ανάλυση του κειμένου του παπύρου, χαρακτηρίζοντας όσους είχαν ασχοληθεί ως τότε μη «ίσους με το μέγεθος του ευρήματος».

Η νέα ερευνητική ομάδα -ύστερα από έγκριση του ΚΑΣ- ανέλαβε την αποκρυπτογράφηση του κειμένου με ηλεκτρονική προσέγγιση. Περισσότεροι από 200 απανθρακωμένοι σβόλοι παπύρου μπήκαν και πάλι στο «μικροσκόπιο» για τη νέα ανάγνωση - αποκρυπτογράφηση με μικροφασματική φωτογράφιση.

Το ίδιο διάστημα, οι ερευνητές - καθηγητές του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ολοκλήρωσαν την πρώτη πλήρη έκδοση του κειμένου που παρουσιάζεται αύριο στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Το βιβλίο «The Derveni Papyrus», γραμμένο στην αγγλική γλώσσα, περιλαμβάνει μετάφραση και σχόλια από τους προαναφερόμενους Κυριάκο Τσαντσάνογλου, Γιώργο Παράσογλου, καθηγητή παπυρολογίας, και Θεόκριτο Κουρεμένο, αναπληρωτή καθηγητή της κλασικής φιλολογίας. Εκτός από τους συγγραφείς για το βιβλίο θα μιλήσουν οι καθηγητές: Ρίτσαρντ Χάντερ του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ, Φράνκο Μοντανάρι του Πανεπιστημίου της Γένοβας και Γκρέγκορι Νάγκι του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, διευθυντής του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών στην Ουάσιγκτον.

Οι πέντε λόγοι που κάνουν τον πάπυρο μοναδικό

Ο πάπυρος του Δερβενίου

Συντάχθηκε απο τον/την Administrator
Τετάρτη, 18 Οκτώβριος 2006 00:00 -

Η «Κ» ζήτησε από τον Γιώργο Καραμανώλη, λέκτορα Αρχαίας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, να εξηγήσει για ποιο λόγο είναι τόσο σημαντικό εύρημα ο πάπυρος του Δερβενίου: «Το ενδιαφέρον ήταν από την πρώτη στιγμή πολύ μεγάλο. Οι λόγοι είναι πολλοί.

Πρώτον, είναι ο αρχαιότερος ελληνικός πάπυρος που έχει βρεθεί μέχρι στιγμής (και ο μόνος που έχει βρεθεί στην Ελλάδα). Χρονολογείται γύρω στο 340 π.Χ. και πιθανόν να γράφτηκε αρκετά νωρίτερα, ίσως και στο τέλος του 5ου με αρχές του 4ου αιώνα, οπότε έχει τεράστιο ενδιαφέρον από παπυρολογική και παλαιογραφική άποψη.

Δεύτερον, έχει ενδιαφέρον από αρχαιολογική άποψη, αφού όπως ανέφερα είχε τοποθετηθεί δίπλα στο σώμα νεκρού.

Τρίτον, είναι ενδεικτικός απόψεων σχετικά με τη μεταθανάτια ζωή, την τύχη της ψυχής, το ρόλο των θεών.

Τέταρτον, είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την κατανόηση ενός από τα πιο σκοτεινά κεφάλαια του αρχαίου κόσμου, του Ορφισμού.

Πέμπτον, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η σχέση ποιήματος και φιλοσοφικής εξήγησης, που είναι ενδεικτική της σημασίας και του ρόλου της φιλοσοφίας γενικότερα.

Ο πάπυρος ανακαλύφθηκε το 1962 σε έναν τάφο στο Δερβένι, κοντά στη Θεσσαλονίκη, απανθρακωμένος σε υπολείμματα νεκρικής πυράς, ίσως ενός πολεμιστή, και μεταφέρθηκε από τον Πέτρο Θέμελη, επόπτη της τότε ανασκαφής, στο μουσείο Θεσσαλονίκης. Ο πάπυρος βρέθηκε κλειστός και το άνοιγμά του ήταν εξαιρετικά δύσκολο. Για τον σκοπό αυτό, κάλεσαν τον Αυστριακό συντηρητή A. Fackelmann, ο οποίος αφού έκανε τον πάπυρο πιο ελαστικό στη συνέχεια τον έθεσε κάτω από την ακτινοβολία ενός ηλεκτρικού λαμπτήρα, οπότε χάρη στη θερμότητα και τον ηλεκτρομαγνητισμό άρχιζαν να ξεχωρίζουν τα στρώματα του παπύρου, τα οποία στη συνέχεια αποκολλούσε με μια μεταλλική βελόνα.

Από τον πάπυρο σώθηκαν τελικά μια σειρά από αποσπάσματα που μας δίνουν ένα ως επί

το πλείστον συνεχόμενο κείμενο 24 στηλών. Μετά την τελευταία στήλη υπάρχει άγραφος πάπυρος περίπου 16 εκ., πράγμα που σημαίνει ότι έχουμε το τέλος του κειμένου. Δεν έχουμε όμως την αρχή του. Οι πρώτες στήλες είναι μάλιστα ιδιαίτερα αποσπασματικές, πράγμα αναμενόμενο, αφού προέρχονται από το εξωτερικό μέρος του παπύρου που ήταν περισσότερο εκτεθειμένο στη φθορά.

Η πρώτη δημοσίευση για τον πάπυρο έγινε από τον Στυλιανό Καψωμένο το 1963. Την έκδοση του παπύρου ανέλαβαν οι καθηγητές στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Κ. Τσαντσάνογλου και Γ. Παράσσογλου. Η καθυστέρηση της δημοσίευσης έδωσε λαβή για κριτική και τριγμούς στη φιλία της ερευνητικής κοινότητας. Το 1982, δημοσιεύθηκε χωρίς άδεια σε έγκυρο επιστημονικό περιοδικό μια ανυπόγραφη μεταγραφή του παπύρου. Βήμα προόδου ήταν ένα συνέδριο στο πανεπιστήμιο του Princeton το 1993, τα κείμενα του οποίου δημοσιεύθηκαν το 1995. Το 2002, ο Richard Janko δημοσιεύει το κείμενο του παπύρου χωρίς να έχει κάνει αυτοψία του παπύρου και το 2004 Gabor Betegh δημοσιεύει κείμενο και σχολιασμένη έκδοση. Τέλος, μόλις πριν από λίγες εβδομάδες, οι Κ. Τσαντσάνογλου, Γ. Παράσσογλου, και Θ. Κουρεμένος δημοσίευσαν την έκδοση του παπύρου με εκτενή σχόλια, προϊόν μιας μακράς ερευνητικής και στοχαστικής δουλειάς».

Η τύχη της ψυχής και οι Ερινύες

Ο πάπυρος, ως προς το περιεχόμενό του, μπορεί να διαιρεθεί σε δύο μέρη. Το πρώτο αποτελούν οι στήλες 1-6, που είναι και οι περισσότερο αποσπασματικές. Περιέχουν αναφορές στις Ερινύες (1, 4), σε δαίμονες που είναι «θεών υπηρέται» (2, 3), σε μαντεία και χρησμούς (5), σε θυσίες (6), ενώ στη στήλη 4 μας σώζεται ένα άγνωστο απόσπασμα του Ηρακλείτου. Ο χαρακτήρας του κειμένου είναι προφανώς εσχατολογικός.

Ο συγγραφέας φαίνεται να συζητεί την τύχη της ψυχής και τον ρόλο των Ερινυών. Στο δεύτερο μέρος, ο συγγραφέας σχολιάζει μια ορφική κοσμογονία στίχο στίχο, και προσπαθεί να δώσει μια εξήγηση του ορφικού κειμένου με φιλοσοφικούς όρους. Ακριβώς επειδή η προσπάθειά του είναι να δώσει μια λογική ερμηνεία σε ένα μυστικό κείμενο, καταφεύγει στην αλληγορική εξήγηση.

Η γλώσσα του κειμένου (ιωνική διάλεκτος με ισχυρές δόσεις της αττικής ή το αντίστροφο), το ύφος και το περιεχόμενο χρονολογούν τον συγγραφέα του έργου στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ., δηλαδή περίπου την εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου και του ώριμου Σωκράτη. Γράφτηκε στο τελευταίο τέταρτο του 4ου π.Χ. αιώνα, την εποχή του θανάτου του

Αριστοτέλη και του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τα στοιχεία που παρέχει σχετικά με τον Ορφισμό και άγνωστες πτυχές της προσωκρατικής φιλοσοφίας το κατατάσσουν στη «σημαντικότερη νέα μαρτυρία για την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και θρησκεία που εμφανίστηκε από την εποχή της Αναγέννησης», σύμφωνα με τους Κ. Τσαντσάνογλου, Θ. Κουρεμένο και Γ. Παράσογλου, καθηγητές του τμήματος Φιλολογίας στο ΑΠΘ, που μετέφρασαν το κείμενο.

Ερμηνεύει τον ορφικό ύμνο

«Ο συγγραφέας», σημειώνουν, «επηρεασμένος από τη σκέψη διάφορων προσωκρατικών φιλοσόφων, όπως ο Εμπεδοκλής και ο Δημόκριτος, αλλά κυρίως ο Αναξαγόρας και ο Διογένης ο Απολλωνιάτης, ερμηνεύει ευφάνταστα τον ορφικό ύμνο στον Δία, τον κυβερνήτη των πάντων, ως αλληγορία της εξέλιξης του σύμπαντος από μian αρχική υπέρθερμη και χαοτική κατάσταση σε έναν κόσμο, με την αρχαία σημασία της λέξης, δηλαδή σε ένα εύτακτο σύστημα». Σ' ένα κείμενο που αποτελεί την αρχαιότερη σωζόμενη αλληγορική ερμηνεία ενός ποιήματος, ο ανώνυμος συγγραφέας εξηγεί ότι οι διαδοχικές βασιλείες των θεών δεν είναι παρά τα διαδοχικά στάδια της δημιουργίας του παρόντος κόσμου.

Έτσι, όταν ο Ορφέας αναφέρει τον Ουρανό, εννοεί τον Νου που ορίζει τη δημιουργία -Κρόνος είναι και πάλι ο Νους που κρούει τα όντα, Αφροδίτη και Αρμονία δεν είναι παρά ονόματα για τη συνεύρεση και τη συναρμογή των όντων - δεν υπάρχουν θεότητες όπως η Γη, η Μητήρ, η Δήμητρα, η Ρέα, η Ηρα: όλα αυτά είναι ονόματα του αέρα, της μητέρας από την οποία έρευσαν τα πάντα, του Νου που οι άνθρωποι ονόμασαν Δία και γι' αυτό νόμισαν ότι κάποτε γεννήθηκε...

Ο Δίας που καταπίνει το σύμπαν δεν είναι παρά ο αέρας που περικλείει τα πάντα, ο ίδιος αέρας που με τη φρόνησή του προχώρησε στη δημιουργία του παρόντος κόσμου.